

I *Tidsskrift for Søværnen* 1945 skrev redaktøren, kommandør Paul Ipsen, at "hver gang en ny søkrigshistorisk bog kommer frem, bliver man opmærksom på, hvilket stort uopdyrket materiale, der stadig forefindes, og det synes at være en samfundspåbuds, at dette bearbejdes, inden dette på den ene eller anden måde går til grunde."

Jeg vil her tillade mig at gøre Paul Ipsens ord til mine, idet Peter Bogasons bog om Søværnet under den kolde krig viser, hvor meget kildemateriale, der foreligger om Søværnets nyeste historie og udvik-

ling, og som trænger til yderligere udnyttelse. Bogen vil forhåbentlig give et indtryk af, hvor stor betydning flåden har haft og fortsat vil have for landets forsvar og derved bidrage til at reducere den *seablindness*, som vi mange gange oplever, selv om Danmark er en primær maritim nation. Det er næppe den ultimative bog om emnet. Forhåbentlig vil andre tage emnet og bogens delemler op til yderligere behandling.

Med dette vil jeg ønske den militærhistoriske forskning, Søværnet og forfatteren til lykke med bogen.

ANMELDELSE

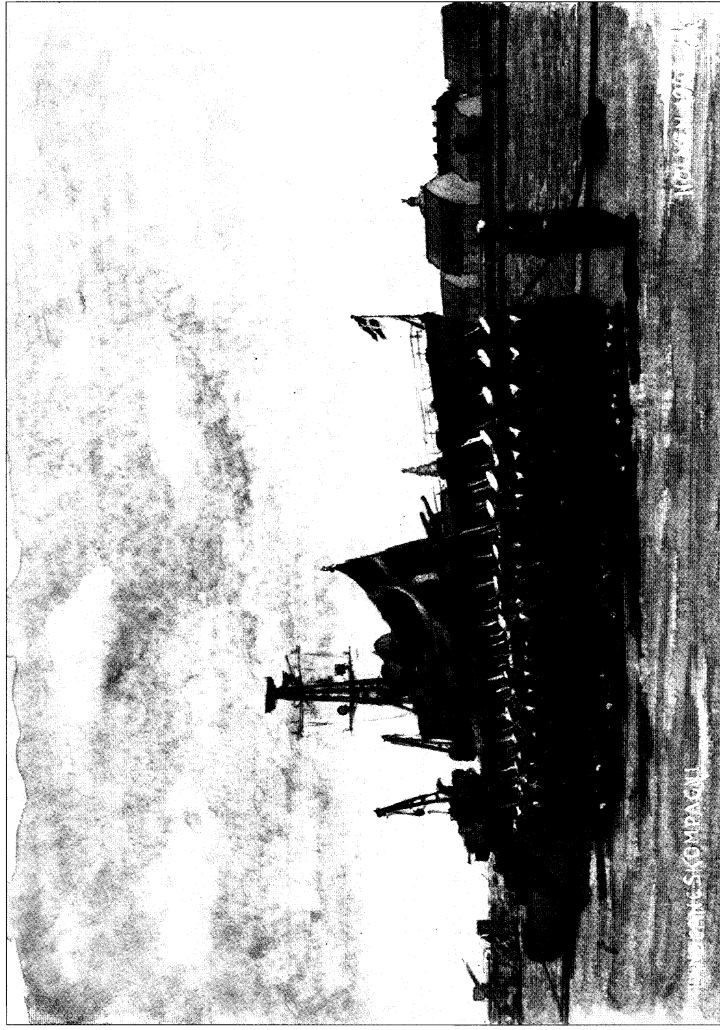
Af Kristen H. Winther

Peter Bogason (f. 1947) er professor emeritus, politolog med speciale i offentlig forvaltning. Han har en lang karriere bag sig som forsker, underviser, konsulent og deltager i eller leder af et omfattende og bredt udvalg af nationale og internationale forsknings- og analyseprojekter. Og så har han fra sine unge år lige efter studentereksamen som værnepligtig og siden sommerkontraktansat artillerisergent i Søværnet bevaret en interesse for flåden. I bogens forord angiver Peter Bogason om sin videnskabelige professionelle baggrund og erfaring, at den "... har givet mig en forståelse for samspillet mellem internationale forhold (NATO), det politisk-parlamentariske liv (Folketinget), Centraladministrationen (Forsvarsministeriet) og det udførende arbejde med at virkeliggøre de politisk lagte linjer i offentlige organisationer (Søværnet). Med denne analytiske ballast kastede jeg mig i foråret 2013 over et selvdefineret projekt om Søværnet under den kolde krig, som skulle vise sig at tage det meste af min tid i de følgende 2 ½ år ...". Et mål er blevet at udfylde det hul i

forsvarshistorien, som citeres fra militærhistorikeren M. H. Clemmesen "... historien om udviklingen af ideer, beslutninger og forberedelser i de danske militære styrker er efterladt næsten udforsket og derfor ubeskrevet."

For så vidt angår Søværnet er denne mangel nu udbedret takket være en på alle måder imponerende indsats.

Første selve arbejdet. Mere end 320 arkivkasser fra 40 reolmeter i Rigsarkivet er gennemgået i en vanskelig proces, fordi Forsvarets arkivsystemer er meget lidt velorganiserede efter løbende organisations- og arkivsystemsændringer. Trods besværet er det nødvendige og tilstrækkelige med, og meget nyt er fundet frem og brugt, hvilket fremgår af både noter og af litteraturlisten med ialt 195 titler. Den kolde krigs ophør og de 25 år, der er gået siden da, har medført at tidligere højt klassificeret materiale såvel fra NATO som nationalt nu er afklassificeret eller er blevet frigjort som sådan til forfatteren. Det har gjort det muligt at

Søværnet i 1940'erne. Søværnets landgangskompani marcherer forbi depotskibet *ÆGIR* 1949. Arkvarel af S.S.Kieler

komme dybt ned i operative forhold og i mere følsomme og kritiske og detaljerede vurderinger af Søværnets tilstand. Bogason er tilsyneladende hverken gået vild i mængden eller har ladet sig overvælde af den vanskelige tilgængelighed og mangelfulde orden. Materialet er grundigt og systematisk bragt i orden, og det er anvendt i en klar og logisk procesperiode for periode fra 1945-1989. Den historiske relevans af udvalgte dokumenter er klart set – også i en række eksempler, som mange andre ville have overset eller fundet mindre spændende – og det giver en overbevisende grundighed i behandlingen. Udover formelle dokumenter er der også trukket på en række officerers personlige erindringer om oplevelser og vilkår under deres tid i Søværnet, og der er indhentet bidrag om specifikke delemler fra udvalgte officerer.

Resultatet er en gedigen fagbog om Søværnet under den kolde krig med en usædvanlig bredde og dybde i dokumentationen og behandlingen. Men med streng under *fagbog*. Det er altså ikke en let eller populær fremstilling, men på den anden side heller ikke en indspist fagtekst med uforståelige ord eller forkortelser kun tilgængelige for de indviende. Tværtimod er sproget velgørende ligefremt og rent dansk. Der kræves ingen specielle forudsætninger for at forstå teksten. Kun interesse for emnet og for den vældige mængde af informationer, der trin for trin lægges frem.

Bogen er opbygget i 7 distinkte kapitler, et første kapitel om Danmarks sømilitære beliggenhed, altid strædenationen og flåskehalsen mellem Østersø og Nordsø, men med meget forskellig konkret betydning af dette i sømilitær henseende helt

afhængig af den større magtpolitiske situation omkring hele Østersøområdet og i det nordlige Centraleuropa. Herefter kommer fem tidsafgrænsede kapitler og til slut de samlede konklusioner. De fem "periode-kapitler" er alle opbygget, som det angives i bogens undertitel, i politik, strategi herunder styrkestrukturer, og taktik udtrykt i våben og deres operative anvendelse.

De politiske rammer gives bredde med oversigt over internationale forhold, den hjemlige opfattelse og politik, samfundets aktuelle økonomiske situation og muligheder, den rådende Christiansborg-politiske magtbalance mellem partier med forskellige holdninger til begrebet "forsvar", trusselsopfattelser og endeligt forsvarspolitiske beslutninger om styrkemål og om Forsvarets stadigt skiftende overordnede organisation. Skiftende NATO strategier, herunder holdningen til

atomvåben, og strategiernes implementering er med i dette overordnede politiske grundlag.

Udviklingen af skibstyper og våbentechnologi følges indgående og systematisk kapitel for kapitel, og den faktisk eksisterende flåde angives. Udviklingen og overvejelserne omkring alle relevante skibstyper og våbentechnologier er med, og bogens stringente opbygning gør det let tilgængeligt periode for periode at følge udvalgte typers og teknologiers stadi og udvikling præcist og ret detaljeret. Kampinformations tjenestens introduktion og udvikling i Søværnet efter anden verdenskrig er taget med på lige fod med øvrige forhold af betydning for taktik og våbenindsats.

Til dette kommer så planer og overvejelser om flåden i krig. Dette er nyt stof i den forstand, at meget tidligere har været

Søværnet i 1950'erne. Fregatterne ROLF KRAKE og VALDEMAR SEJR i Østersøen 1958. Akvarel af S.S.Kieler

lukket på grund af klassifikationen. Hvor man således tidligere har måttet stoppe op med beskrivelsen af Forsvarets og Søværnets operative opgaver, er det nu blevet muligt at gå flere skridt både videre og dybere med nu afklassificerede oplysninger og beskrivelser af de taktiske doktriner, af øvelsesscenarier og af egne og allieredes analyser og vurderinger af gennemførte øvelsesforløb. For de seneste perioder yderligere sat i relief med nu tilgængelig information om øvelsesscenarier for Warszawapagt angreb – eller modangreb, som var den rette Warszawapagt betegnelse – og enkelte indlæg fra den tidligere østtyske marine, som blandt andet giver et vist indblik i en svingende professionel standard.

Det er en fremragende bog, som må anses at udgøre grundfortællingen 1945-1989. Bogens er præcis med at angive, at ikke alt er med, og at perspektivet er Søværnets ledelse, hvorfor en række forhold kun er med i det omfang, det sætter rammerne for de handlemuligheder, denne ledelse kunne have. Det er kampflådens historie. Søværnets engagement ved de nordatlantiske rigsele er et markant og men også klart begrundet fravalg. Første periode 1945-49, 4 år, er efterkrigstid, mulig genopbygning fra næsten nul, før fastfrysning i en kold krig og før NATO. En tid, hvor man tænkte neutralt og i behov for forsvar mod alle retninger men mod en uangiven og ikke dimensioneret trussel. Der lægges stor vægt på sikring af de indre farvande og forbindelserne mellem landsdelene og til dette ønskes et stort antal faste batterier på land. Man er opmærksom på det nye FN og dets krav om evne til selvforsvar, men er iøvrigt meget i tvivl om organisationens mulige rolle i en konfliktssituation. Der opnås ikke rigtig afklaring af de mange forhold før verden går mod næste periode 1949-54, 5 år, med erkendt kold

krig, tiltrædelse til den Nordatlantiske Traktat, og derefter de første tøvende skridt mod opbygningen af en organisation – NATO – der kan virkeliggøre traktatens hensigter. Det tjener til at fokusere både trusselsopfattelse og styrkebehov, der kommer en ny forsvarsordning med samling af Hærens og Søværnets fly i et nyt selvstændigt flyvevåben. Som en diskret videreførelse af kontakterne til Sverige, som var begyndt med de resultatløse forhandlinger om et nordisk forsvarsforbund, nævnes marinernes udveksling af visse sensitive oplysninger samt sikring af kommunikation i tilfælde af krig i vort fælles område. Til dette skal denne anmelder tilføje, at denne ordning bestod i hele den kolde krig. Jeg var som stabsofficer i Forsvarsstabens Planlægnings Sektion (OPI) 1980-1984 deltager i de jævnlige dansk/svenske orienteringsmøder på sektionsscheffsniveau, der gennemførtes under betegnelsen "Møde vedrørende sikkerhed til søs". Her udveksledes operativ information af fælles interesse – i årene 1981-84 meget om fremmede undervandsaktivitet i svenske farvande – og det sikrede, at de forsegledede kuverter med præcise detaljer om minefelter og undervandsbådspatrujefelter var på plads og ubrudte. Efter behov kunne en kuvert udskiftes. Hensigten var som betegnelsen "sikkerhed til søs" nemlig i krise og krig at kunne undgå, at NATO enheder uforvarende sejlede ind i svenske minefelter og modsat at undgå at svenske enheder kom ind i aktive NATO (danske) minefelter, og at undgå svenske og NATO (danske/venstyske) undervandsbåde i overlappende patruljefelter. Der var ikke tale om samordning men om at undgå unødvendige tab. Kommunikationsforberedelserne omfattede placering af en dansk radiovogn i Sverige – inklusive krypto. Det sidste lidt sensitivt dels fordi det åbnede muligheden for reel operativ koordinering, og dels fordi krypt-

tomaskinene var NATO ejendom, selv om selve kryptonglen var national dansk. Blandt kommunikationsforberedelse indgik tillige brug af den særlige VHF forbindelse, der indgik i Miljøberedskabet omkring Barsebäckværket, hvor den svenske station var på Barsebäck og den danske på Politigården i København. Tilfældet ville, at jeg i 1989-91 atter var ved OP1 denne gang som sektionschef. Her fik jeg lejlighed til at afslutte kuvertsamarbejdet ved gensidig tilbagelevering i Stockholm til min kollega, daværende kommandør, senere viceadmiral Frank Rosenius. Den kolde krig var forbi, men de nyttige orienteringsmøder fortsatte. Denne beskedne del af Sveriges omfattende og mangesidede forbindelser til vest er beskrevet i den i litteraturlisten nævnte bog af den svenske journalist Mikael Holmström, "Den dolda alliancen – Sveriges hemliga NATO-forbindelser" (2011, 656 sider).

NATO medlemskabet påvirkede forsvarsplanlægning og -tænkning i mangt og meget. Helt fra 1945 havde der eksempelvis været mange ture omkring antal og mulig placering af faste kystbatterier afhængigt af skiftende strategiske overvejelser. Det varige resultat for indsats i en NATO ramme blev de to relativt fremskudte nye kystforter på Langeland og Stevns. I dag set som meget defensive anlæg, men den gang i de tidlige halvtredsere politisk kontroversielle og af nogen set som en provokation af Sovjetunionen. Forterne kunne beskytte danske minefelter, men de kunne også hindre sejlsads gennem internationale stræder, og det gjorde alene eksistensen følsom.

Samarbejdet med Flyvevåbnet og med fly fra andre nationer var en væsentlig del af det maritime forsvar og udviklingen af det er grundigt fulgt og beskrevet periode

for periode. Side 89 er der desværre en tidslaps i det første 8 linjers afsnit om TASMO i den forstand, at den beskrevne gode status henfører sig til perioden i slutningen af tredserne og ikke til 1949-54.

De følgende 7 år, 1955-61, betegnes med stagnation og forsvarsforlig. Stagnation for så vidt angår politisk evne og vilje til at give forsåret holdbare rammer og en lang kvalfuld proces op til forliget i 1960 med afaltte styrkemål, som var militært utilstrækkelige men som dog banede vej for nye byggeprogrammer. Hverdagen i Søværnet var ikke uden udvikling. På det overordnede plan præget af Vesttysklands optagelse i NATO og den påfølgende vesttyske oprustning. Den danske flåde var nu ikke alene om forsvarsopgaverne i den vestlige Østersø og stræderne men fik nu et nyt samarbejde og en arbejdsdeling med en hurtigt voksende vesttysk flådestyrke. Internt i Søværnet oplevede man tilgang af et antal nybyggede enheder, korvetter, minestrygere, torpedobåde – som samlet styrke for få, for små og for svagt bevæbnede og med begrænset elektronisk udrustning i forhold til ønsker og opgaver – men for de tjenstgørende ikke desto mindre en oplevelse af løbende tilgang af nye skibe og nyt materiel. Samtidigt var flere på vej – undervandsbåde, bevogtningsfartøjer, yderligere torpedobåde, som ville indgå efter 1961. Der var på den måde stor afstand mellem oplevelsen af forsvarsplanlægningens lange horisont og uklarehed om overordnet målsætning og tilstrækkelighed, herunder NATO's vurdering af den samlede danske forsvarsindsats, og på den anden side den faktisk eksisterende flåde og den dagligdag, Søværnets personel levede i. Den tekniske udvikling er grundigt beskrevet, og også i denne periode er det ikke kun pengene der sætter begrænsninger, men

også en kronisk mangel på tekniske specialister og kunnen ikke kun i skibene men også i Søværnets Tekniske Tjenester og ved Orlogsværftet. Mangler, der betyder fravalg af visse våben og anden teknologi, fordi man vurderede, at det ikke ville være muligt for det danske Søværn at holde udstyret operativt.

Vesttysklands nye status og det hurtigt voksende styrkebidrag til det fælles forsvaret krævede en nyordning af NATO kommandostrukturen for Nordregionen med plads til en passende vesttysk repræsentation. Løsningen blev oprettelse af en ny NATO kommando for den sydlige del af NATO's Nordregion benævnt "Baltic Approaches" – BALTAP – omfattende Danmark, Slesvig-Holsten, Østersøen og de danske farvande, med underlagte kommandoer for land-, sø- og luftstyrker, en kommando der trådte i funktion 1962. Næsten sammenfaldende var Kystflåden 1961 blevet til Søværnets Operative Kommando med nyt hovedkvarter i Aarhus og med NATO-hatten som Flag Officer Denmark blev man hængt på BALTAP kommandosystemet.

Medens Danmark trådte vande i forsvarsspørgsmålet, begyndte Sovjetunionen under admiral Gorshkovs ledelse en massiv flådemodernisering og oprustning med målet at komme fra en ren kystforsvarsrølle til en oceangående flåde. Det betød, at Warszawapagt flåderne i de følgende 15 år fik en stødt voksende våben- og teknologisk overlegenhed i Østersøen i tilskud til den hele tiden eksisterende tal- mæssige overlegenhed. Perioden 1962-76, 15 år, var for Søværnet trods dette og trods overordnet utilstrækkelighed igen præget af en løbende tilgang af nye og bedre skibe og forbedringer af våben, elektronik og kampinformation og dermed skib for skib bedre kampvæbne trods en samlet set utilstrækkelig styrke.

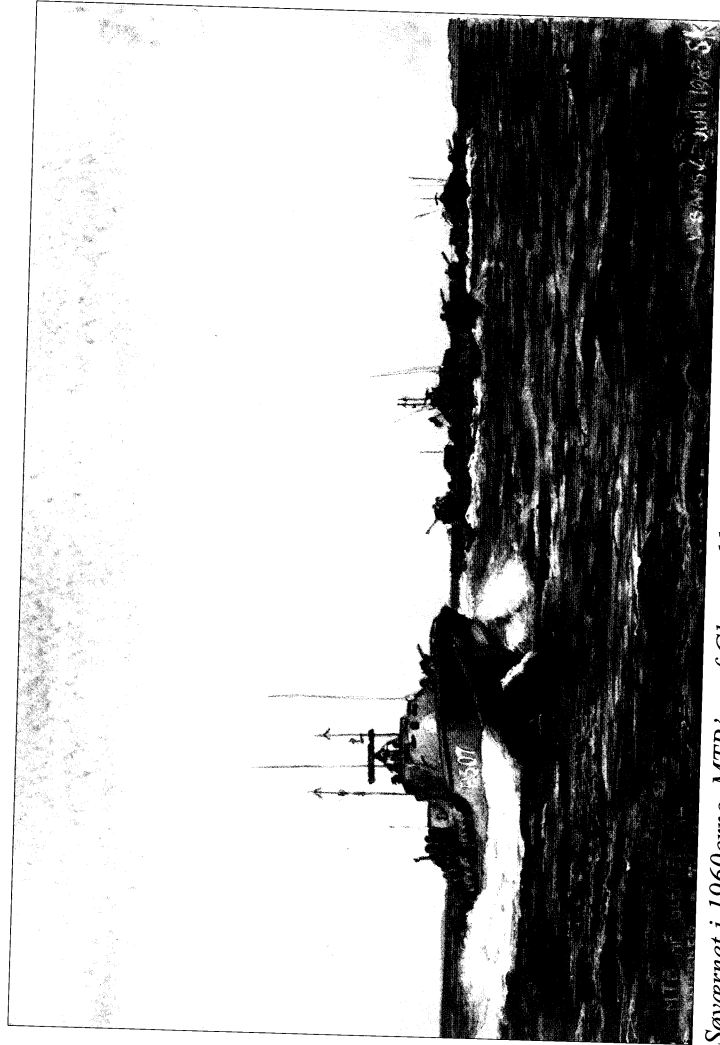
Samtidigt udestod væsentlige svagheder i luftforsvarens evne til på lige fod at møde en modstander udrustet med mange sømålsmissiler. Der blev søgt løsninger, men de materialiserede sig først umiddelbart efter 1976.

Minelægning forblev kernen i invasionsforsvaret, men afhængig af rettidig - det vil sige tidlig, og helst inden krisen er blevet til krig - politisk beslutning om udlægning af minefelter. Bogason nævner her den fælles ministerielle redegørelse fra 1969 "Forudsætninger for dansk søminekrigsførelse". Den blev en af den fremvoksende krisestyringsorganisations grundbøger. Alle folkeretlige spørgsmål omkring minering i henholdsvis indre og ydre territorialfarvand i og uden for internationale stræder samt på det åbne hav var her undersøgt til bunds, således at man kunne gå direkte til beslutningspro- cessen og ikke forhale det hele med endeløse folkeretlige tvivlsspørgsmål. Havretten, som del af folkeretten, var vigtig. Det skal påpeges, at Danmark udnyttede den bevidst for at styrke sin nationale sikkerheds- og forsvarsposition. 1958 havde FN kodificeret den eksisterende havret i fire konventioner. Hermed var der internationalt anerkendte regler for brug af baselinjer mellem fremspringende punkter på kysten eller til øer, hvorved man kunne gøre alt inden for linjerne til indre territorialfarvand. 1966 ændrede Danmark sine søgrænser med udstrakt brug af nye baselinjer dels langs begge sider af Samsø Bælt og Storebælt, således at kun hovedruten var ydre territorialfarvand, og dels og nok så markant ved aflukning af Køge Bugt, Fakse Bugt og Hjelms Bugt syd for Møn og Falsters øst- kyst fra Hestehoved til Gedser, som nu alt sammen blev indre territorialfarvand. Folkeretligt set kunne kyststaten afspærre disse farvande - for eksempel med miner - allerede i fredstid. I Køge og

Lille Bugt var det dermed muligt både at udlægge lægtvandsminer helt op til kysten og de første felter af store selvvirkende miner indenfor basislinjerne. Dette skulle gøre en politisk beslutning noget enklere og dermed forhåbentligt også tidligere.

I 1978 brugte Danmark igen nye basislinjer til at styrke sin sikkerhed. Ålbæk Bugt havde i en årrække været brugt som ankerplads og venteposition for russiske skibe, civile som militære, bekvemt i læ inden for Skagen. Ved at trække en ny basislinje fra Skagen til Hirsholmene blev disse skibe "skubbet" flere sømil væk fra kysten, og ankerpladsen blev mindre attraktiv. Kattegat Syd havde i mange år været flådens primære våben-træningsområde med gode vilkår for artilleri- og torpedoskydninger. De stadig mere aggressive Warszawapagt efterretningsenheder kunne imidlertid placere sig midt i området i internationalt

farvand og på nærmeste hold overvåge disse aktiviteter. 1 maj 1978 blev Kattegat Syd derfor til Hesselø Bugt afgrænset ved to lange basislinjer fra Gilleleje til Hesselø og fra Hesselø til Sjællands Odde. Hermed var hele øvelsesområdet blevet til indre territorialfarvand uden adgang for uvedkommende. Hesselø linjerne skabte en vis kontrovers med Sverige, som mente, at linjerne ikke kunne bruges som basis for deling af økonomiske zoner mellem Danmark og Sverige. Der måtte udgangspunktet være den sjællandske kyst og den svenske kyst. I dansk presse blev sagen noget forvirret udlagt som, at Sverige hævdede, at Hesselø ikke var dansk. Den svenske position var ikke ganske urimelig, men faldt, blandt andet fordi Sverige samtidigt hævdede det modsatte synspunkt i forhold til zonegrænser i Østersøen mellem Sovjetunionen (Baltikum) og Gotland.

Søværnet i 1960'erne. MTB'er af Glenten-klassen 1967. Akvarel af S.S.Kieler

I de sidste år af den lange periode fra 1962 op til 1976 var opmærksomheden rettet mod det afgørende kvalitative spring, der var på vej med kommende missilbevæbning og nye varslings- og kampinformationssystemer. Fra 1974 optrådte den vesttyske flåde med de første af 20 missilbåde af 148-klassen (TIGER-kl) og med et elektronisk kampinformationssystem med link mellem bådene. Det gjorde det muligt for Søværnet at hente en række første erfaringer fra naboen og dermed udvikle taktisk tænkning sideløbende med de materielmæssige skridt. Bogens kapitel om missilbaseret søforsvar i Østersøen 1976-89 giver dette en grundig behandling.

For Warszawapagten var dette en strøm-kænting. Efter en lang periode med både talmæssig og våbenmæssig overlegenhed alene i kraft af sømålsmissilernes rækkevidde i forhold til en modstander, som kun havde kanoner og torpedoer, blev situationen på det nærmeste vendt om. NATO landenes sømålsmissiler EXOCET - og KORMORAN fra det tyske flådeflyvevåben - og HARPOON var bedre, og HARPOON havde tillige større rækkevidde end de fleste Warszawapagt sømålsmissiler i Østersøen. De vestlige varslings- og ikke mindst kampinformationssystemer med tilhørende kommunikationssystemer var meget bedre og gav mulighed for bedre og hurtigere billedopbygning og taktisk beslutningstagen. Dertil kom et veludviklet og velindøvet taktisk samarbejde mellem danske og vesttyske styrker.

Det skal her tilføjes, at Søværnet på det taktiske niveau gjorde et ganske grundigt arbejde for at forberede sig på den nye tilstand. En nøgleperson var kommandør Svend Kieler. Som tidligere chef for Torpedobådseskadren og ny chef for Fregateskadren havde han i 1975 taget

initiativ til en ordning med to årlige fælles taktiske spilperioder for Fregateskadren og Torpedobådseskadren for at styrke den operative samforstand og gensidige respekt mellem officererne i de to grupper af overfladekampske. I januar og februar 1978 blev dette fulgt op med to fremadrettede "TASK GROUP 80" spilperioder hver af en uges varighed og med en udvidet deltagerkreds inklusive repræsentanter for flyvevåbnet i den taktiske træner ved Kampinformations-skolen i Frederikshavn. Målet var at forstå og gennemdrøfte de nye muligheder og udfordringer, der ville komme med nye våben og ny kampinformations- og kommunikationsteknologi og for Flyvevåbnets vedkommende mulige maritime aspekter af den kommende introduktion af F16. Få måneder senere midt i 1978 blev de første enheder med HARPOON og SEA SPARROW missiler operative og derefter fulgte løbende tilgang efter ombygninger af fregatter, omarrangering af torpedobåde og nybygninger af korvetter over de næste par år.

I midten af firserne ville Warszawapagts flåder i en kamp om søherredømmet stå overfor samlede vesttyske og danske styrker i Østersøen med 50 missilbåde, 5 sø- og luftmålsmissilbevæbnede fregatter og korvetter, 29 undervandsbåde og omkring 80 missilbevæbnede angrebsfly fra det vesttyske flådeflyvevåben. Selvom styrketal for alle skibe stadig var omkring 700 Warszawapagt til 300 NATO var den numeriske balance i egentlige kampenheder væsentligt mere lige og kvalitatativt til fordel for NATO.

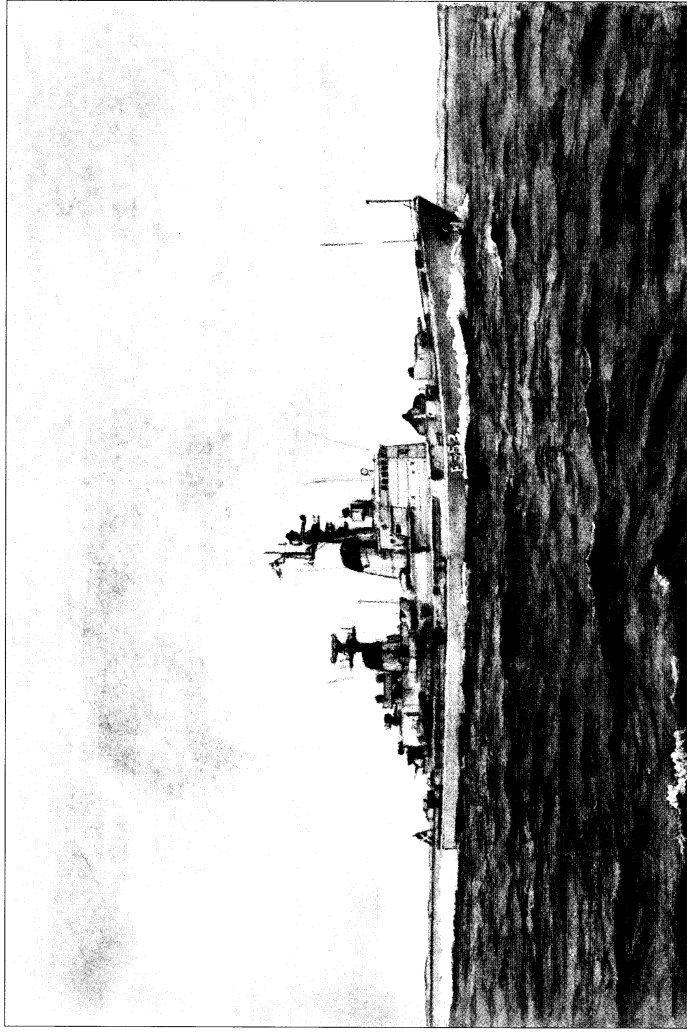
Bogen igennem er det beskrevet, hvorledes den våbentechniske udvikling skaber mulighed og behov for udvikling af taktikken. Får vi nye våben, kan det give os nye muligheder, som kan kræve ny taktik – får modparten nye våben, kan det tvun-

BO ON TIL AT RANGERE med justeret taktik. I afslutningen om missilbådstaktik (s. 251) efterlyses forlitteren et materiale. Det skal synes suppleret her. HARPOON- og EXOCET-missiler var ikke kun missilbådsvåben, men de fandtes også i større enheder og de fandtes i andre NATO flåder. Derudover var der andre sømålsmissilsystemer i en række flåder. Sømålsmissiltaktik var delvis et NATO fælles emne. I august 1979 var jeg udsendt fra Torpedobådseskadren til en arbejdsuge i Supreme Allied Command Atlantic - SACLANT - hovedkvarteret i Norfolk, med den opgave at skabe en ny Experimental Tactic - en EXTAC - for Over the Horizon Targeting. Hvorledes kan man udnytte HARPOON's lange rækkevidde ved hjælp af måldata fra andre skibe, fly, helikoptere eller hvad og hvem, der kunne få kontakt med en modstander. Det problem havde vi sådan set rent proceduremæssigt løst hjemme, men jeg måtte erkende, at problemet var et andet på det store ocean. Før GPS var ingen flådestyrke på det åbne hav nøjagtigt dér, hvor de efter bestikket troede, de var. Et lokalt styrkegrid kunne være mange sømil forskudt i forhold til den reelle geografiske position. Derfor kunne kun målrapportering relativt til et lokalt grid forankret i et af skibene anvendes. I kystnære farvande kendte vi vores position - ellers ville vi snart komme til det, når vi løb på grund - så rapportering i forhold til faste geografiske punkter var standard. Efter gensidig belæring kom begge metoder med i EXTAC 'en. EXTAC'er var en ikke formelt godkendt taktisk "forsøgs" procedure, som et land eller en NATO kommando uden forsinkelse kunne få optaget i en fælles NATO EXTAC-publikation, som alle skibe havde med om bord i lighed med de godkendte procedurer i Allied Tactical Publications-ATP'erne - eller i Standard Operating Procedures - SOP'erne. Så

snart noget nyt var ude som en EXTAC, kunne det altså anvendes i en hvilken som helst NATO-styrke, hvilket fremmede hurtig taktisk nyudvikling.

På det store ocean forestillede man sig i øvrigt, at engagement mellem sømålsmissilbevæbnede skibe ville være en mod en eller få mod få. I Østersøen forudså vi i stedet situationer med mange mod mange. Et koordineret missilangreb fra mange enheder på en større fjendtlig styrke som for eksempel en landgangsstyrke med eskorte eller mod en større gruppe af mindre overfladekampfartøjer. Mod sådanne styrker i delvis meget tæt formation ville det ikke være muligt med sikkerhed at få missilerne til at målfatte et forudbestemt mål. Men ved udnyttelse af kendskabet til missilernes søgemåde i det øjeblik, hvor de åbnede deres målfatningsradar, kunne man ved at fordele signaltætpunkter omkring målstyrken opnå en høj sandsynlighed for, at missilsalverne ville målfatte mange forskellige mål og dermed give et godt samlet resultat af angrebet. Tankemæssigt mindede proceduren om det gammeldags torpedosektorangreb, og det var relativt simpelt at beordre og for den enkelte enhed at håndtere i sine indstillinger for missilaffyring. Proceduren kunne anvendes alene eller som del af et HURRICANE angreb. Vi havde på dette tidspunkt et mindre nationalt supplement til EXTAC publikationen - DANEXTAC - hvor den i første omgang i 1979 blev anbragt. Den senere skæbne kender jeg ikke.

Det var ikke alle, der kom med på vognen fra start i denne ret hurtige ændring af Søværnets kapaciteter. 1979 års General Defence Plan øvelse i september måned, øvelse BOTANY BAY, havde givet glimrende muligheder for at afprøve og indøve ovennævnte taktiske procedurer i et tæt og velfungerende samvirke

Søværnet i 1970'erne. Fregatten HERLUF TROLLE i Kattegat 1978. Akvarel af S.S.Kieler

med de vesttyske enheder. Og resultatet var godt. Det var derfor en meget tilfreds gruppe torpedobådsofficerer, der mødte op til Post Exercise Discussion i Karup ugen efter afslutning af øvelsen, blot for at høre en ældre dansk admiral udtrykke som en art alfaderlig konklusion, at vi nok alle måtte erkende, at det der nye med sømålsmissiler, havde vi endnu kun forstået lidt af. Vi var vrede unge mænd, da vi tog hjem.

Bogason nævner nogle gange det langvarige problem, at antallet af danske HARPOON missiler var lavt. Ammunition er et national ansvar i NATO, og der kunne derfor ikke regnes med at andre ville løse problemet. Man søgte mulige løsninger, og blandt andet fik admiral Thiede som chef for Søværnets Operative Kommando 1980-83 en personlig aftale med daværende SACLANT, admiral Harry D. Train, om tilførsel af et antal HARPOON

missiler i en krigssituation. SACLANT havde i forhold til det vurderede samlede alliancebehov rigeligt med missiler, men ikke i depotet. De var derimod fordelt på stort set alle amerikanske overfladekampskibe, samtidigt med at sandsynligheden for, at et sådant skib skulle komme i en situation, hvor der blev mulighed for at anvende sømålsmissiler, var ret lille. Dilemmaet var så at vurdere, hvor der kunne tyndes ud i erindring om, at de pågældende overfladeskibes primære opgave var beskyttelse af hangarskibsgrupper.

Forsvarets Efterretningstjenestes trusselsvurderinger for de enkelte perioder er præsenteret og delvis refereret mere detaljeret. Man havde via egne og samarbejdspartners indsats et godt billede af Warszawapagten styrkestrukturer og våbensystemer. De vestlige efterretnings-tjenester var imidlertid som bekendt alle

begrænset af, at de havde meget få perspektiver med direkte intern viden om forholdene i de østlige styrker. Dermed blev vor viden om både personellet og faglige holdelsestilstand og materiel fejl meget begrænset. Og selv om øvelser blev overvåget, forblev vor viden om modpartens operative principper og taktiske procedurer også begrænset, og i realiteten baseret på ret få iagttagelser af større samlede øvelser. Muligvis for en sikkerheds skyld valgte efterretningstjenesten i ganske lang tid at vurdere effektiviteten højere end den faktisk var, og vel nok også højere end man internt i efterretningstjenesterne faktisk antog, at den var. Trods eksempelvis viden om et lavt aktivitetsniveau, få sejldage, hævdede man et højt uddannelsesniveau - begrundet i "øvelser i havn" - som vi selv som spareforanstaltning prøvede i perioder uden overbevisende succes. Materielberedskabet blev vurderet højt, hvilket det ikke var, men der var meget af materiellet. Og som det fremgår af de kilder, der er blevet tilgængelige mange år senere, var der betydelige problemer med kompetencer og motivation. Kampinformationsjeneste i den form vi kendte, var ikke eksisterende. Uden spioner indenfor var det imidlertid vanskeligt at lægge ord til disse kvalitative og delvis bløde forhold, hvor det kvantitative stod mere sikkert. Først i de seneste af de citerede vurderinger fra Forsvarets Efterretningstjeneste gives der mere plads til de kvalitative spørgsmål med tvivl om effektiviteten i Warszawa-pagts styrker.

Undervejs i kapitlerne bruges der en del plads på at referere fra øvelsesscenarier og drejebøger. Det kan synes som trivial læsning, for de, der selv har deltaget i mange øvelser. Pointen er imidlertid, som anført i teksten, at sådanne doku-

menter giver et indgående billede af, hvilke spørgsmål og problemer, der optog ledelsen, og at der derfor er rige kilder. En gentagen problemstilling i drejebøgerne for de egentlige General Defence Plan øvelser var eksempelvis hvornår og under hvilke forhold man ville erklære "krigstilstand" for indtrådte. I en slags værstefaldsscenario var holdningen længe den, at det først kunne ske når en fjendtlig (landgangsstyrke) overskred 3-miles territorialfarvandsgrænsen. Før da ville hverken NATO eller en dansk regering have besluttet skridt imod angriberen. Politikerne ville svigte som den 9 april, og kun den Kongelige Forholdsordre fra 1951 ville gøre det muligt at sætte sig til modværge - men altså først på dette meget sene tidspunkt, når grænsen var overskredet. Et kupagtigt amfibieangreb ville ganske vist være i modsætning med gængs opfattelse af forudsætningerne om et vist sø- og luft-herredømme før en landgang, og scenariet forudsatte tillige, at dette angreb ville være første skridt i et angreb imod NATO's område. Således kan man jo vælge at ville øve sig, men det gav ringe mulighed for at indøve bekæmpelse af fjenden for at hindre, at dette søherredømme blev opnået. 3-mile scenariet blev i starten delvist støttet af efterretningstjenestens vurderinger af et muligt Warszawa-pagt angreb, medens man senere lægger vægt på forudsætningerne for en amfibieoperation. De eksempler på Warszawa-pagt øvelsesscenarier, der er omtalt i bogen, synes da også at vise, at man på den anden side tænkte mere traditionelt og påregnede at begynde med en kamp for at opnå sø- og luftherredømme i operationsområdet, før landgangsstyrken blev sendt ind til kysten. Med tiden fik vi fra dansk side øget opmærksomhed på krisestyringsforhold, og bestyrket i en årrække af stabsøvelser, som inkluderede regeringens krisestyringsmekanismer, fik

man mere tillid til såvel NATO's som en dansk regerings vilje og evne til at træffe rettidige beslutninger om militære foranstaltninger. For den, der vil vide mere om denne specielle problematik, kan der henvises til tidligere kommitteret i Statsministeriet, Henning Gottlieb's erindringsbog "I Kronens tjeneste" (2001), kapitel VII, "Strategi i teori og praksis".

Selv om personel ikke er et af bogens hovedemner giver de kortfattede oversigter i kapitlerne alligevel et ganske godt billede af skiftende strukturer, problemområder som talmæssige og kvalitative mangler. Med personeltal for henholdsvis 1962, 1973 og 1988 vises tillige den trinvise udvikling af det militære personel fra en 50% værnepligtsbaseret bemanding til en 80% fastansat bemanding med en tilsvarende stigende professionalisering af meniggruppen.

Bogen rummer en utrolig mængde af information i en velordnet og stramt struktureret fremstilling. Det kan med de mange fakta opleves som en mosaik, men det er en mosaik, der bliver til et meget klart samlet billede af Søværnets tilstand

og udvikling fra 1945 til 1989. Det afsluttende kapitel "Søværnet under den kolde krig: Konklusioner" er en samlet og selvstændig tekst, der kan læses uafhængigt af den forudgående indgående behandling og dokumentation.

Den klare struktur understøttes af en tilsvarende klar, detaljeret og let tilgængelig indholdsfortegnelse med samme grundopbygning for hvert af periodekapitlerne. Dermed bliver bogen håndterbar og let at anvende som reference- og opslagsværk.

Til slut lidt funderinger over bogens status. Bogason har selv klart angivet bogens perspektiv og de fravalg, dette medfører, herunder Søværnets engagement ved de nordatlantiske rigsdeler. Det er kampflådens rolle og situation, der beskrives. Andre emner som personel og uddannelsesstrukturer er med i nødvendigt omfang, men behandles ikke i større bredde. Der er dermed plads for andre væsentlige bidrag om Søværnet 1945-89. Det kan supplere billedet, men næppe rykke ved den grundfortælling, der her er leveret.

ANMELDELSE

Af Niels C. Borck

Bog anmeldelser har normalt mindst to forskellige funktioner, der dels indeholder reelle oplysninger om en given bog, dels giver udtryk for anmelderens subjektive vurdering af bogen. Denne anmeldelse skal ses som anmelderens refleksioner over bogens sigte, indhold og samlede betydning. Det står klart, at Peter Bogasons bog, ligesom historien der fortælles, er særdeles kompleks i sit indhold og yderst ambitiøs i sit mål.

At skrive nutidshistorie betyder, at nutidige forhold og begivenheder kan anskues som en del af historien. Den kolde krig er ikke længere væk end historien om den kan skrives mens personer, der var en del af den historie, stadig lever. Dette gør det muligt at benytte erindringer og noter fra samtaler med nulevende søofficerer, der havde den kolde krig som hovedopgave. Dermed fastholdes det autentiske og historien forankres direkte i faktisk viden og personlige oplevelser.